

Міністерство освіти і науки України
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Кафедра філософії та політології

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)

Кафедра культурології та філософської антропології

Рівненський державний гуманітарний університет
Кафедра філософії

Соціологічна асоціація України
Житомирське відділення

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФІЇ ТА НАУКИ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Збірник наукових праць
*(За матеріалами V Міжвузівської науково-теоретичної
конференції молодих науковців від 4 грудня 2019 року)*

Житомир – 2020

Світлана Пилипенко,
*кандидат філософських наук, доцент,
Харківський національний педагогічний університет імені
Г. С. Сковороди*

ОНТОЛОГІЧНИЙ ІМПЕРАТИВ Г. ЙОНАСА

Події, що відбулися в ХХ столітті: перша та друга світові війни, геноцид та депортації націй, гето і ГУЛАГ, трагедії Хіросіми та Нагасакі, розвінчання міфологеми "мирного атому" – Чорнобильська катастрофа, усі вони свідчать про онтоантропологічну катастрофу, яка змусила замислитися над подальшим існуванням людини та Землі, над питанням про їхнє співбуття. На цьому наголошує й лауреатка Нобелівської премії з літератури 2016 року Світлана Алексієвич, авторка роману "Чорнобильська молитва. Хроніка майбутнього".

Німецько-американський філософ Ганс Йонас був одним із перших філософів, хто звернувся до проблеми співбуття людини і Землі. У праці "Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації" філософ зосередив увагу на проблемі відповідальності людини за Землю та за наслідки дій людини на Землі. Наріжним каменем цього дослідження є переосмислення технологічної діяльності людини: панування техніки та технологій постають глобальним трендом, який щорічно посилює свою "могутність", що викликає занепокоєння та песимізм щодо майбутнього людства.

У цьому контексті заслуговує на увагу альтернативний погляд на технології Клауса Шваба, засновника і президента Всесвітнього економічного форуму у Давосі. У роботі "Четверта промислова революція. Формуючи четверту промислову революцію" зазначається, що остання/четверта промислова революція не лише дозволяє сприймати технології як простий інструмент чи невідворотну силу. Технологія розуміється як чинник, що позитивно позначається на існуванні родин, організацій та громад; активно впливає на системи, що оточують людину та формують її життя [2, с. 163]. Проте дослідник зауважує, що небезпека прихована, насамперед, у тому, що нові смертельно небезпечні технології стають доступнішими і легшими у використанні, відкривають шлях до влади окремим групам та індивідам, посилюють можливості завдання глобальної шкоди – й у цьому він вбачає вразливість світу. Екологічні катастрофи, гуманітарні катастрофи, війни, тероризм, кібервійни, на його думку, стали найсерйознішими загрозами нашого часу. Тому сьогодні виступає як найбільш перспективне у контексті технологічних потужностей, так і найбільш вразливе щодо імовірних катастроф [2, с. 9]. І в цих роздумах ми вбачаємо співзвучність із тривогами Ганса Йонаса, із якими не можна не погодитися.

Техніка, як вважав Г. Йонас, у той чи інший спосіб вийшла за допустимі межі й потребує приборкання. Технічний поступ постає загрозою існування Землі, її абсолютному буттю, адже природа стає все більш вразливою. Зауважимо, що у філософа природа подана як Земля, як ландшафт Землі, як простір, як горизонт. Варто звернути увагу на думку дослідника про вічність і універсальність буття Землі, яка "вільна і невтомна", має "тривале терпіння", якому треба і можна довіряти. Проте підкорення природи, що мало на меті щастя людини, своїми надмірними успіхами поширюється й на природу самої людини, перетворюється на виклик людському буттю як такому [1, с. 7]. Г. Йонас вважає, що старі питання про відношення між буттям і небуттям, причиною і метою, природою і цінністю мають бути онтологічно переорієнтовані. "Укорінення обов'язку людини в бутті" є головною метою «по той бік ціннісного суб'єктивізму» [1, с. 8].

Г. Йонас зауважує, неможливо виокремити сферу людського при цьому не спустошивши життєвий світ і не спотворивши образу людини. Це твердження має евристичну цінність. Життєва повнота Землі породжена у тривалому процесі творення природи і залишена нам у спадок. У такому контексті варто розуміти й наступну констатацію, що за умов загрози тій спільності долі природи та людини, яку недавно для себе відкрило людство, "ми знову усвідомлюємо самодостатню гідність природи і мусимо, подолавши утилітарні мотиви, оберігати її цілісність" [1, с. 207].

Ця настанова постає матрицею різноманітних рухів щодо збереження природи Землі. Так, рухи зелених, як протест або виклик, доводять, що небезпека оволодіння природою Землі досягла критичної межі. Існування людини, існування життя, існування світу опинилися під загрозою, яку спричиняють людські дії та вчинки. Завдання, наголошує філософ, полягає у розкритті горизонту тієї можливості, яку дано людині лише за умови існування її виду як такого: "Людина повинна бути, існувати!"

У площині таких онтоантропологем Г. Йонас формулює онтологічний імператив. Термін, що його пропонує мислитель, спрямований на збереження одвічного зв'язку "Земля–людина–діяльність". Онтологічний імператив полягає в наступному: "Чини так, щоб наслідки твоєї діяльності узгоджувалися з продовженням автентичного життя на Землі". Саме цей імператив, на нашу думку, втілює шлях Надії збереження як людини, так і природи / Землі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Йонас Г. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації. Київ: Лібра, 2001. 400 с.

2. Шваб К. Четверта промислова революція. Формуючи четверту промислову революцію. Харків: Вид-во "Клуб Сімейного Дозвілля", 2019. 416 с.

Олена Поліщук,

*доктор філософських наук, професор,
Житомирський державний університет імені Івана Франка*

ПОТЕНЦІАЛ ТА МЕЖІ ЗАСТОСУВАННЯ БІОГРАФІЧНОГО МЕТОДУ В СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОМУ ЗНАННІ

Постнекласичний період розвитку сучасної науки актуалізував питання ролі ціннісних основ у спонуках творчості вченого й науковому пошуку в цілому. Адже зараз здійснюється активне дослідження переважно складних систем і об'єктів, для яких важливими є результати людської діяльності. Іншою ознакою цього періоду стало опертя на розлогу філософську рефлексію при оцінці так званих сильних і слабких аспектів пропонованого концепту, гіпотези, концепції чи теорії, оскільки не лише логічний, а й аксіологічний критерій значення наукового знання нині користується увагою учених, зокрема, та суспільства загалом. Третью суттєвою ознакою постнекласичної науки є соціальний запит на екологічний і гуманітарний контроль за розвитком наукової діяльності, особливо через значні досягнення генетики, розробку новітніх матеріалів, пропаганду з боку окремих осіб та організацій ідей так званого трансгуманізму та ін. У своїй єдності все це сприяє плюралізму та свободі наукового пошуку, з одного боку, а, з другого, посилює соціальну відповідальність науковця.

Серед наріжних аксіологічних засад постнекласичної науки, на думку Олександра Лебедева, можна назвати такі: 1) визнання "принципово людського (гуманітарного) характеру науки і наукового знання як за способами їх буття, так і за можливостями; 2) усвідомлення в якості головної особливості наукового типу пізнання його об'єктивності з усіма впливаючими звідси можливостями й межами такого способу пізнання; 3) усвідомлення фундаментальної ролі випадковості та невизначеності як у самих об'єктивних процесах, так і в їх описі; 4) усвідомлення ідеалізованого характеру будь-яких (особливо чітко однозначних) наукових законів і теорій; 5) усвідомлення цінності плюралізму в науці як необхідної умови їх успішного